

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

COMUNICACIÓ EN CIÈNCIES DE LA SALUT: ALUMNE MENTOR

Reforç de competències de comunicació i ètica en l'àmbit de la salut a través de la producció i visualització de simulacions en format de vídeo.

- Romeu Ferran, Marta¹
marta.romeu@urv.cat
- Taltavull Anglada, Núria¹
nuria.taltavull@urv.cat
- Moragas Fernández, Carlota Maria²
carlotamaria.moragas@urv.cat
- Valls Zamora, Rosa M.³
rosamaria.valls@urv.cat
- Ribé Garriga, Mireia²
mireia.ribe.garriga@gmail.com
- Tarro, Lucía³
lucia.tarro@urv.cat
- Farré Coma, Jordi²
jordi.farre@urv.cat
- Albina Chicote, Mª Luisa¹
marialuisa.albina@urv.cat
- Casajuana Briansó, Maria del Carme³
ccasajuana@grupsagessa.com
- Arija Val, Victoria¹
victoria.arija@urv.cat
- Solà Alberich, Rosa³
rosa.sola@urv.cat
- Nogués Llort, Maria Rosa¹
mariarosa.nogues@urv.cat
- Giralt Batista, Montserrat¹
montse.giralt@urv.cat

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESITATS ACTUALS

- (1) Universitat Rovira i Virgili
Departament de Ciències Mèdiques Bàsiques, Facultat de Medicina i Ciències de la Salut
Carrer Sant Llorenç, 21. 43201 Reus, Espanya
- (2) Universitat Rovira i Virgili
Departament d'Estudis de Comunicació
Av. Catalunya, 35, 43002 Tarragona, Espanya
- (3) Universitat Rovira i Virgili
Departament Medicina i Cirurgia, Facultat de Medicina i Ciències de la Salut
Carrer Sant Llorenç, 21. 43201 Reus, Espanya

1. **RESUM:** La comunicació amb pacients i l'ètica són competències transversals bàsiques pels Graus de Medicina, Fisioteràpia i Nutrició. En aquest model de formació l'estudiant sènior crea un cas clínic simulat en vídeo amb continguts de comunicació i ètica, i fa de mentor d'estudiants de primer utilitzant els casos creats. Per fer vídeos de qualitat, estudiants de màster d'Estudis de Comunicació els introdueixen al llenguatge audiovisual, tancant de manera completa el cicle d'aprenentatge.
2. **ABSTRACT:** Communication with patients and ethics are basic transversal skills in Medicine, Physiotherapy and Nutrition Degree. In this model, senior students create simulated clinical cases in video, with communication and ethics content, and make academic mentoring using those cases. To make quality videos, master students in Communication introduce them to the visual language, closing completely the learning cycle.
3. **PARAULES CLAU:** “Mentoria Acadèmica”; “Comunicació i salut”; “Ètica”; “Simulació en Vídeo”; “Competències transversals” / **KEYWORDS:** “Academic Mentoring”; “Health communication”; “Ethics”; “Video Simulation”; “Transversal competences”

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESITATS ACTUALS

4. DESENVOLUPAMENT:

a) Objectius

La Facultat de Medicina i Ciències de la Salut de Reus, Universitat Rovira i Virgili, compta amb els Graus de Medicina, Fisioteràpia i Nutrició Humana i Dietètica. La comunicació amb pacients i familiars i l'ètica professional són competències transversals bàsiques per desenvolupar l'activitat professional futura d'una manera òptima. Per tant, aquestes competències es treballen en els tres graus des del primer curs i durant el grau a diferents nivells.

Els Objectius del Model de Formació que ens hem plantejat per l'assoliment d'aquestes competències a nivell avançat són:

OBJECTIU PRINCIPAL

Afavorir que els alumnes sènior adquireixin les competències de comunicació clínica, d'integració dels valors i les actituds del codi deontològic de la professió i afavorir la reflexió ètica mitjançant el canvi de rol, de professional de la salut a malalt.

OBJECTIUS ESPECÍFICS

- 1) Crear una base de casos simulats en l'àmbit de les relacions entre Professional de la Salut – Pacient – Família que incloguin problemàtiques clíniques i de comunicació diverses.
- 2) Reforçar coneixements adquirits en assignatures bàsiques mitjançant la creació i disseny de casos simulats en l'àmbit de la comunicació i ètica clínica per assolir un nivell competencial superior.
- 3) Establir un programa de mentoria acadèmica per afavorir la retenció, rendiment i contribució a la vida universitària.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECCESSITATS ACTUALS

- 4) Crear peces audiovisuals de qualitat a partir de l'aplicació del llenguatge audiovisual a les tasques de preproducció i edició de vídeo.
- 5) Aplicar el Model de Formació a tots els Graus de la Facultat de Medicina i Ciències de la Salut de Reus (Universitat Rovira i Virgili).

b) Descripció del treball

Aprenentatge mitjançant la simulació

La comunicació clínica i l'ètica professional són competències transversals dels tres Graus impartits a la Facultat de Medicina i Ciències de la Salut (FMCS - URV). L'aprenentatge i la millora d'aquestes competències s'adquireix a partir de la pròpia pràctica i de la reflexió crítica que se'n deriva. En termes dels cicles d'aprenentatge definits per Schön¹ o Kolb², es tracta de facilitar als estudiants que puguin dur a terme processos de reflexió profunda i crítica sobre la pròpia pràctica (*reflection-on-action*). El sistema clàssic d'aprenentatge, que només contempla l'entrenament *in vivo* amb el pacient està essent molt qüestionat³. Fins fa poc, només es podia aspirar a què, en el millor dels casos, l'estudiant pogués, abans de fer-ho professionalment, observar com ho feien els altres i aprendre indirectament d'aquesta manera. No obstant, sobretot quan la competència que es treballa inclou el "Factor Humà" (interacció entre persones)⁴ hi ha raons ètiques (preocupació per la seguretat clínica) i d'eficiència formativa (minimització de la corba d'aprenentatge) que fan palesa la necessitat de basar l'adquisició d'habilitats en la simulació abans d'actuar directament sobre les persones. Per tant, la simulació es planteja com una eina d'aprenentatge en un ambient controlat i sense cap impacte sobre les persones i, a més, permet dissenyar situacions complexes o poc freqüents que, en condicions reals, no sempre es podria garantir la supervisió del qui aprèn.

Construcció d'una base de casos clínics

Dins aquest context, es va crear la necessitat de dissenyar, de manera exhaustiva, una casuística important, així com de disposar de persones capaces de simular situacions on la

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSTATS ACTUALS

comunicació i els valors professionals siguin l'eix principal del problema. Aprofitant el fet de que el disseny de la casuística és en si mateixa un acte de reflexió, de detecció i correcció d'errors, i que ens permet tancar el cicle d'aprenentatge, la responsabilitat de la creació i escenificació d'aquesta base de dades de casos recauria en els estudiants sèniors.

Mentoria Acadèmica

A més, els casos simulats serien presentats per aquests alumnes sèniors als estudiants de primer, fent un acte de mentoria acadèmica. Els beneficis a nivell de retenció, rendiment acadèmic i contribució a la vida universitària dels programes de mentoria a la universitat han estat àmpliament reconeguts^{5, 6}. L'alumne mentor, mitjançant una metodologia didàctica de discussió, en format de seminari i utilitzant la pluja d'idees després de la visualització del cas simulat, afavoreix que l'estudiant de primer curs pugui aprofundir i investigar sobre un tema relacionat amb els continguts del programa i li permet arribar a assolir conclusions que seran recollides en un petit test, avaluat finalment pel mateix mentor.

La introducció d'aquest model de formació als diferents Graus de la FMCS – URV s'ha realitzat de manera gradual a partir del curs 2010-2011. Així, s'ha anat incorporant l'oferta d'una activitat de 2 crèdits ECTS anomenada Alumne Mentor: Comunicació en Ciències de la Salut. L'estudiant que matricula l'activitat té el doble objectiu de: per una banda, dissenyar un cas clínic simulat, escriure el guió literari i tècnic i representar com a actor el cas simulat amb continguts de comunicació clínica i ètica professional, i per altra banda, fer de mentor d'estudiants de primer curs dels diferents Graus utilitzant els casos creats per ell mateix. Els dos objectius es reparteixen cronològicament durant el curs en els dos quadrimestres.

Garantia de la qualitat audiovisual

Per tal de garantir la utilitat a llarg termini del material generat pels estudiants com a simuladors i després com a mentors, es va creure que el format audiovisual era el més

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECCESSITATS ACTUALS

adient. A més, la literatura també atorga beneficis, no només pel visualitzador, sinó també per realitzador del projecte audiovisual en un context acadèmic-universitari⁷. D'aquesta manera, es podria generar una base de casos clínics reutilitzables i amb una temàtica comuna, la comunicació clínica i l'ètica professional. Tot i això, la formació universitària dels estudiants de la FMCS no garanteix la qualitat dels vídeos com a producte, per tant, es va crear la necessitat d'una col·laboració inter-departamental entre el Departament de Ciències Mèdiques Bàsiques (DCMB), el Departament de Medicina i Cirurgia (DMiC) i el Departament d'Estudis de Comunicació (DEC) de la URV. El DEC forma professionals que aprenen a utilitzar les tecnologies audiovisuals més modernes amb l'objectiu de fomentar actituds obertes, crítiques i reflexives dins l'àmbit de la comunicació social, de la qual forma part la comunicació clínica. Així doncs, aquesta capacitat tècnica i creativa es posa al servei dels coneixements que els alumnes de la FMCS van adquirint en matèria d'ètica i comunicació. Durant les quatre edicions del model de formació esmentat, aquesta col·laboració s'ha concretat en la participació d'alumnes de màster del DEC que van actuar com a mentors dels estudiants sènior de Grau de la FMCS, tancant de manera més complerta i global el cicle d'aprenentatge.

c) Resultats i/o conclusions

Produccions audiovisuals

Des del curs 2010-2011 i fins l'actual 2013-2014 s'han realitzat 10 produccions audiovisuals. Els títols i enllaços a cada una de les produccions es mostra a continuació:

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

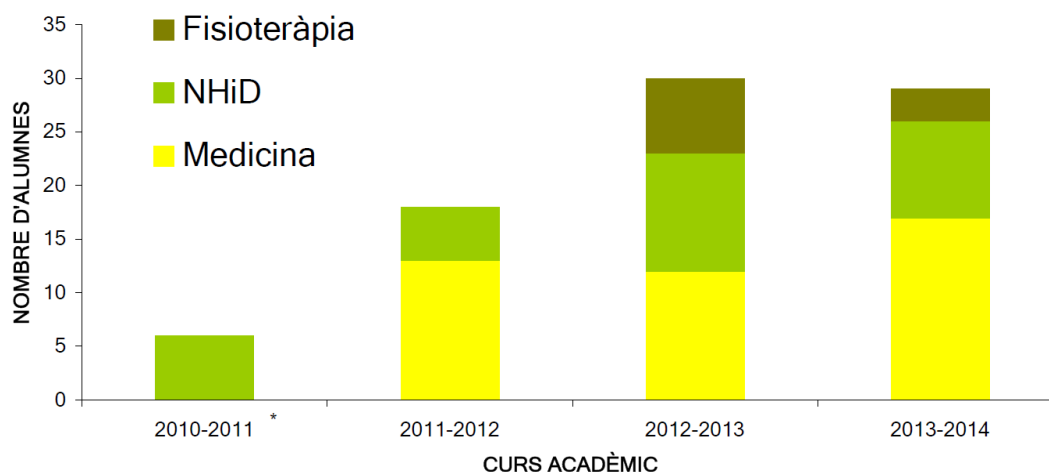
CURS		Nutrició Humana i Dietètica
2010-2011	NV1:	Celiàquia http://www.youtube.com/watch?v=3TLWKSHfaDM&feature=youtu.be
2011-2012	NV2:	Conviu amb ella no la ignoris: la malaltia de Crohn forma part de tu http://www.youtube.com/watch?v=kCxvp11epmE
2012-2013	NV3:	No hi ha manera https://www.youtube.com/watch?feature=player_detailpage&v=idOkOhQ_OD0
2013-2014	NV4:	Els nous companys de viatge de la Marta http://www.youtube.com/watch?v=Cd28jEDw2CA&feature=youtu.be
CURS		Medicina
2011-2012	MV1:	Cas pràctic http://www.youtube.com/watch?v=puwJXND6qH8&feature=youtu.be
2012-2013	MV2:	Dolores, dolores, dolores... https://www.youtube.com/watch?feature=player_detailpage&v=nyGprADV_CE
2013-2014	MV3:	De cap en cap http://youtu.be/4OwsVKJDrCM
CURS		Fisioteràpia
2011-2012	FV1:	Rehabilitació de dolor lumbar http://www.youtube.com/watch?v=6tg9ce5L-ul&feature=youtu.be
2012-2013	FV2:	Tensión en rehabilitación http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=Oc7i3hd-uek
2013-2014	FV3:	Algo pasa en el hospital http://www.youtube.com/watch?v=fnlpvnzchjE

A la gràfica següent es mostren el nombre d'alumnes matriculats per curs acadèmic a l'activitat Alumne Mentor: Comunicació en Ciències de la Salut (Figura 1).

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Figura 1. Nombre d'alumnes matriculats per curs acadèmic

* només ofertat als alumnes de Nutrició Humana i Dietètica

L'activitat s'inicia amb un refrescament dels coneixements assolits a les assignatures bàsiques de primer curs (Bases de Comunicació i Ètica). Aquest refrescament s'ha acompanyat, a partir del curs 2013-2014 d'un guió generat per professors del DCMB que conté els conceptes més importants, aquells que s'han de tenir en compte a l'hora de dissenyar els casos simulats (Taula 1).

Taula 1. Conceptes principals en les competències de comunicació clínica i ètica professional

Comunicació:	
El malalt i la malaltia	Factors, etapes, respostes, rehabilitació
La família	Paper, cuidador, educació
Comunicació eficaç	Interferències, normes, regles, defectes i estratègies
Escolta activa	Escolta, barreres, la parla
Comunicació no verbal	Parallenguatge, proxèmica, kinèsica
Ètica	
Principis ètics	
Valors professionals	
Codi deontològic	Secret professional, intimitat, confidencialitat
Educació	
Promoció de la salut	

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSTATS ACTUALS

Els estudiants reben coneixements sobre comunicació audiovisual de mà de professors i alumnes de màster del DEC, que els introdueixen al llenguatge audiovisual (unitats narratives, espai visual, moviments de càmera i guió) i els acompanyen l'elaboració del guió literari i el guió tècnic per poder dur a terme el vídeo corresponent. La planificació és essencial per poder rodar el cas simulat i és per això que s'incideix en la importància del guió tècnic, que conté totes les indicacions necessàries per a l'enregistrament, a més de l'ítem relacionat amb comunicació i ètica en l'àmbit de la salut que s'hi treballa. Els continguts treballats en cada una de les produccions es mostra a la taula següent (Taula 2). L'anàlisi d'aquestes dades ens permetrà orientar el disseny de futures produccions per equilibrar-ne els continguts. No obstant, podem observar que el conjunt de produccions de cada ensenyament fetes fins aquest curs ja treballen els continguts més importants.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Taula 2 . Percentatges dels continguts treballats en cada producció

	NUTRICIÓ					FISIOTERÀPIA				MEDICINA			
	MITJANA	NV1	NV2	NV3	NV4	MITJANA	FV1	FV2	FV3	MITJANA	MV1	MV2	MV3
Comunicació	70	67	64	74	74	62	50	64	72	62	59	65	
El malalt i la malaltia	26	43	14	28	17	19	33	19	5	31	31	--	
La família	14	7	7	14	26	14	--	10	19	6	--	6	
Comunicació eficaç	19	14	21	17	22	23	22	14	33	30	31	29	
Escolta activa	11	7	7	10	17	22	22	19	24	17	15	18	
Comunicació no verbal	32	29	50	31	17	26	22	38	19	35	23	47	
Ètica	24	24	32	23	16	38	50	36	28	35	36	35	
Principis ètics	30	20	29	33	40	52	56	50	50	48	63	33	
Valors professionals	47	40	43	44	60	35	33	33	38	30	38	22	
Codi deontològic	30	40	29	22	--	13	11	17	13	44	--	44	
Educació: Promoció de la salut	7	10	5	3	10	--	--	--	--	5	5	--	

NV: produccions pel Grau de Nutrició Humana i Dietètica; FV: produccions pel Grau de Fisioteràpia; MV: produccions pel Grau de Medicina

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Programa de Mentoria

El programa de mentoria s'integra dins les pràctiques i seminaris de les assignatures bàsiques de primer curs del Grau de NHiD (Bases de la Comunicació, Ètica i Educació), Fisioteràpia (Bases de Comunicació i Ètica) i Medicina (Bases de Comunicació i Ètica). En concret, els mentors duen a terme 5 sessions de dues hores en 4 grups diferents pel Grau de NHiD, 1 sessió en 12 grups per Medicina i 2 sessions en 3 grups de Fisioteràpia. Aquest curs 2013-2014, això ha representat que els mentors han tingut contacte amb un total de 292 estudiants de primer (84 de NHiD, 125 de Medicina i 83 de Fisioteràpia). Les sessions es duen a terme amb l'ajuda d'un guió facilitat pels professors i s'avaluen, des del curs 2012-2013, mitjançant una rúbrica dissenyada també pels professors però avaluada pels mentors a les aules de primer. Aquesta avaluació té un pes d'un 5% a la nota final de l'assignatura de primer en els tres Graus.

Ajuts obtinguts

L'èxit del Model de Formació presentat, es basava en gran part en el seu caràcter interdepartamental i era un clar exemple d'innovació docent. Per aquest motiu, es va demanar conjuntament, l'any 2010 un ajut a la Innovació Docent de l'Institut de Ciències de l'Educació que va ser concedit i va permetre, durant el curs 2010-2011 becar l'aportació de l'estudiant de màster procedent del DEC. Els cursos 11-12 i 12-013, la beca es va finançar amb el Premi d'Excel·lència Docent de la Dra. Giralt on el pla de formació era: Aprenentatge i Avaluació d'habilitats de Comunicació, Educació i Valors Professionals. Cal remarcar que, tot i que en el present curs 2013-2014, no hem obtingut recursos per poder becar l'estudiant de màster del DEC que duu a terme les produccions, la col·laboració s'ha mantingut a cost zero.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Conclusions i Limitacions

- 1) El Model de Formació ha permès crear una base de casos simulats en l'àmbit de les relacions entre Professional de la Salut – Pacient – Família
- 2) Les produccions fetes fins ara són 10 i inclouen totes elles problemàtiques clíniques i de comunicació diverses.
- 3) Els estudiats sènior han pogut assolir un nivell competencial superior en l'àmbit de la comunicació i ètica com queda palès en la qualitat de les seves produccions.
- 4) S'ha establert un programa de mentoria acadèmica que s'ha aplicat a tots els Graus de la Facultat de Medicina i Ciències de la Salut de Reus (Universitat Rovira i Virgili).
- 5) S'han obtingut creacions audiovisuals de qualitat comunicativa fetes pels estudiants sèniors i supervisats per alumnes de màster del DEC.

Evidentment, l'avaluació de l'impacte social d'aquest Model de Formació no es podrà dur a terme fins a la incorporació d'aquests estudiants al camp professional. Per tant, seria bo plantejar una valoració futura en aquest sentit. No obstant, durant el següent curs, podrem valorar el % d'estudiants que han assolit aquest grau competencial superior mitjançant l'anàlisi del Portafoli dels primers estudiants graduats a la nostra facultat.

Una de les limitacions més importants però, és el caràcter voluntari de l'activitat que, a més, tan sols representa 2 ECTS dins l'assignatura Seminaris Interdisciplinaris (optativa dels tres Graus de la FMCS).

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Schön DA. Educating the reflective practitioner. San Francisco Jossey-Bass: 1987.
2. Kolb DA, Osland J, Rubin I. Organizational behaviour: an experiential approach to human behaviour in organizations 6°. Englewood Cliffs, NJ: 1995
3. Swanwick T. See one, do one, then what? Faculty development in postgraduate medical education. Postgrad Med J. 2008;84:339-43
4. Seagull FJ. Human factors tools for improving simulation activities in continuing medical education. J Contin Educ Health Prof. 2012 Fall;32(4):261-8. doi: 10.1002/chp.21154
5. Eby LT, Allen TD, Evans SC, Ng T, Dubois D. Does Mentoring Matter? A Multidisciplinary Meta-Analysis Comparing Mentored and Non-Mentored Individuals. J Vocat Behav. 2008 Apr;72(2):254-267
6. Lattanzi JB, Campbell SL, Dole RL, Palombaro KM. Students mentoring students in a service-learning clinical supervision experience: an educational case report. Phys Ther. 2011 Oct;91(10):1513-24. doi: 10.2522/ptj.20100308.
7. Maloney S, Storr M, Morgan P, Ilic D. The effect of student self-video of performance on clinical skill competency: a randomised controlled trial. Adv Health Sci Educ Theory Pract. 2013 Mar;18(1):81-9. doi: 10.1007/s10459-012-9356-1